

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКА АКАДЕМІЯ МИСТЕЦТВ**

**КОВАЛЕНКО
Анатолій Іванович**

УДК 7.03 (477)

**ТВОРЧА СПАДЩИНА І.Г. МЯСОЄДОВА
(ДОСЛІДЖЕННЯ МЕТОДУ СТИЛЕТВОРЕННЯ В
УКРАЇНСЬКОМУ ОБРАЗОТВОРЧОМУ МИСТЕЦТВІ
ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ)**

спеціальність 17.00.05 - образотворче мистецтво

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата мистецтвознавства

Львів – 2000

Д 143 (24к) 6-8 М'ясо

ЛННБ України ім.В.Стефаніка

00761769 (-)

19/46

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі історії та теорії мистецтва
Львівської академії мистецтв

Науковий керівник: кандидат мистецтвознавства,
доцент, декан факультету історії та теорії
мистецтва Львівської академії мистецтв
ШМАГАЛО Ростислав Тарасович

Офіційні опоненти: доктор мистецтвознавства, завідувач
кафедри графіки та історії мистецтв
Південноукраїнського державного
педагогічного університету
ТАРАСЕНКО Ольга Андріївна (м. Одеса)

кандидат мистецтвознавства, старший
науковий співробітник, заступник
директора Інституту народознавства
НАН України
ЯЦІВ Роман Миронович

Провідна установа: Інститут мистецтвознавства,
фольклористики та етнології
ім. М.Рильського НАН України, м. Київ

Захист відбудеться « 1 » листопада 2000 року о 10⁰⁰ годині на
засіданні Спеціалізованої вченої ради Д 35.103.01 у Львівській
академії мистецтв за адресою: 79011, м. Львів, вул.Кубійовича, 38.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Львівської академії
мистецтв (м. Львів, вул. Кубійовича, 38).

Автореферат розісланий « 25 » вересня 2000 р.

Учений секретар
Спеціалізованої вченої ради
кандидат мистецтвознавства

І.В.ГОЛОД І.В. ГОЛОД

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Сучасна система мистецтвознавчої науки перебуває у стадії активного переосмислення сутності національного мистецтва та ролі особистості у становленні української культури.

Дослідження методу стилетворення в українському образотворчому мистецтві початку ХХ ст. автор розглядає крізь призму творчої спадщини одного з яскравих представників національної культури Івана Григоровича Мясоедова (1881-1953), мистецтво якого ніколи не було об'єктом окремого дослідження в Україні. А це ім'я в мистецтві співвідноситься з такими видатними особистостями як М.Жук, І.Дряпаченко, В.Масютин, Г.Коваленко, О.Богомазов, Г.Нарбут, О.Кульницька, М.Ольшевський, Ю.Панкевич та ін., які часто стояли біля джерел художніх напрямів та стилів, що мали місце в художньому житті України на початку ХХ ст. Стилєтворчі шукання І.Мясоедова дозволяють простежити шляхи й етапи творчої діяльності цілого ряду майстрів, визначити роль і місце кожної творчої особистості в українському образотворчому мистецтві.

Новизна та актуальність дослідження. Актуальність і важливість відкриття імені І.Г.Мясоедова полягає в тому, що він був талановитим і яскравим художником кінця ХІХ – початку ХХ ст., періоду активного впливу на мистецтво відомого об'єднання «Світ мистецтва», а також майстрів українського і західноєвропейського модерну. Враховуючи унікальність творчого обдарування І.Г.Мясоедова, автор намагається показати цілісність епохи і спрямованість художників його часу, відновити деякі загублені і забуті сторінки художньої культури.

Оскільки більша частина творчої спадщини І.Мясоедова в Україні до сьогодні не вивчалася, мистецтвознавча інформація про неї не публікувалася і не велася робота з її систематизації, то теоретичні положення дисертації, які стосуються дослідження творчого методу митця, не мають аналогу в історії українського мистецтвознавства.

Сьогоднішній стан дослідження творчості І.Мясоедова доводить актуальність вирішення наступних науково-теоретичних питань: вивчення особливостей творчого методу та систематизація творчої спадщини митця.

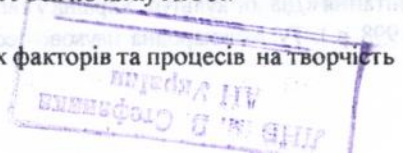
Об'єкт дослідження: творча спадщина Івана Григоровича Мясоедова.

Предмет дослідження: творчий метод митця, особливості та закономірності його формування.

Мета дослідження: дослідити творчий метод, визначити авторську систему в побудові стилістики художньої форми і змісту творів; виявити головні ланки морфологічної класифікації творчої спадщини; визначити роль та місце І.Г.Мясоедова у художній культурі України та Росії початку ХХ ст.

Завдання дослідження:

– розглянути вплив соціально-історичних факторів та процесів на творчість

митця;

- хронологічно вибудувати біографію та основні віхи творчого шляху;
- розкрити у системі творчої спадщини І.Мясоедова метод формотворення (в монументальному і станковому живописі, графіці, журнальній ілюстрації та театральньо-декоративному мистецтві);

- показати системотворчий принцип, який визначає методику побудови художньо-стилістичної мови, розкрити зв'язок даного принципу з характеристикою історичної епохи;

- визначити внесок художника у мистецтво України, Росії та Західної Європи початку ХХ ст.;

- виділити головні аспекти досліджуваного творчого методу (філософські, естетичні, формотворчі і т.д) і на їх основі простежити еволюцію авторського стилю;

- виявити і каталогізувати творчу спадщину.

Хронологічні межі дослідження окреслюються часом професійної творчої діяльності І.Г.Мясоедова, а саме: 1896-1953 роками. Творчу біографію художника можна умовно поділити на три головні етапи:

- ранній період: 1896-1907 – час навчання та перших спроб у мистецтві;

- мистецтво І.Г.Мясоедова у 1907-1919 роках: час зрілості та активної творчості;

- 1921-1953 рр.: мистецька діяльність періоду еміграції.

Метод дослідження: системно-історичний, що дає змогу комплексно розглянути творчий метод митця у контексті віянь і пошуків мистецтва його часу; метод порівняльного аналізу. Теоретичною і методологічною основою даної дисертаційної роботи стали наукові дослідження провідних мистецтвознавців України і Росії, які висвітлюють проблемні аспекти розвитку художньої культури кінця ХІХ – початку ХХ ст.

Практичне значення роботи. Поданий у роботі фактичний і теоретичний матеріал може суттєво заповнити прогалини в історії українського мистецтва, а також бути використаним теоретиками мистецтва у творчій та педагогічній практиці художніх шкіл при опрацюванні методики формування творчого стилю. Матеріали дисертації також можуть бути використані й при написанні нової редакції «Історії українського мистецтва кінця ХІХ – початку ХХ століть».

Апробація роботи (конференції, статті, виставки, монографія).

I Участь у наукових конференціях і міжнародних симпозіумах:

- Наукова конференція «По сторінках забутих імен» (Полтава, 1993 р.); Наукова конференція «Стиль «модерн» у мистецтві України» (Київ, 1996 р.); Міжнародний симпозіум «Іван Мясоедов. Шлях блукання» (Вадуць, князівство Ліхтенштейн, 1997 р.); Міжнародний симпозіум «Крим у контексті східноєвропейських цивілізацій» (Сімферополь, 1998 р.); Другі міжнародні філософсько-культурологічні читання «Діалог культур. Україна у світовому контексті. Мистецтво і освіта» (Львів, 1998 р.); IV Міжнародна науково-теоретична конференція «Проблеми сучасного

зарубіжного літературознавства і мистецтвознавства» (Севастополь, 1998 р.); Наукові читання «Культура народів Причорномор'я з стародавніх часів до сучасних днів» (Сімферополь, 1998 р.).

2 Організація виставок творів І.Г.Мясоєдова. Автор дисертації з 1993 по 1998 рік організував і провів заходи, що сприяли вивченню й пропагуванню імені й художньої спадщини І.Г. Мясоєдова. Перша вистака творів художника відбулася у вересні 1993 року в залах Полтавського художнього музею ім. М. Ярошенка.

У кінці вересня 1997 року в Вадуці (столиця князівства Ліхтенштейн) була відкрита Перша ретроспективна виставка творів Євг. Зотова (І.Мясоєдова), на якій експонувалося понад 180 творів живопису й графіки цього майстра з колекцій, приватних фондів колекціонерів Західної Європи, музеїв України та Росії. Аналогічна виставка була відкрита в квітні-травні 1998 року в Москві, пройшла у нових залах Інженерної споруди Третьяковської галереї.

3 Виявлення невідомих раніше творів І. Г.Мясоєдова. Вивчення архівних матеріалів і періодичних видань початку ХХ століття дозволили авторові значно розширити й збагатити творчий образ І.Г.Мясоєдова, осмислити пошуки стилю в мистецтві України. Завдяки окремим числам літературно-художніх і спортивних журналів «Вершини», «Геркулес» та деяких інших, авторові вдалося виявити і ввести у науковий обіг низку графічних творів митця. Графічні малюнки, заставки, живописні й пастельні листи, які репродукувалися у дореволюційних виданнях, – це важливий етап художньої діяльності Мясоєдова, що дає нам сьогодні змогу інтерпретувати його твори як пошуки стилю в контексті тогочасної художньої культури.

На основі вивчення видань і авторських публікацій до 1917 року в пресі несподівано (і водночас – закономірно) стали виявлятися живописні твори, які зберігаються в музейних і приватних фондах України й Росії. Так сталося, наприклад, з картиною «Венеціанські купці-грабіжники» (1910). Виявивши її репродукцію в журналі «Нива» за 1910 рік, автор знайшов оригінал картини у Бердянському художньому музеї (Україна), де вона зберігалася у фондах під назвою «Човен» роботи невідомого майстра.

4 Каталогізація творів І.Г.Мясоєдова. Робота автора дисертації з виявлення, каталогізації та введення у науковий обіг творів І.Г.Мясоєдова ведеться з 1987 року і сьогодні все ще вважається незакінченою, хоча вже має свої практичні результати. У 1998 році була зроблена перша спроба видання найбільш повного каталогу, який увійшов до монографічного видання, а також – у додатки дисертаційної роботи.

5 Авторська монографія. Практичним завершенням дослідницької праці автора стало видання монографії «Іван Мясоєдов – художник Серебряного века» (Севастополь, 1998, 204 ст.), яка акумулює в собі весь накопичений матеріал і окреслює життєвий шлях та особливості творчого методу великого майстра вітчизняної культури та мистецтва.

Структура дисертації. Робота має чітку хронологічну канву викладу і побудована на поетапному розкритті творчої індивідуальності І.Г.Мясоедова, дослідженні творчого методу митця та аналізу художньої епохи і стилістичних пошуків творчих особистостей України, Росії і Західної Європи.

Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаної літератури та додатків. Додатки включають: «Роботи пошуковця за темою дисертації», «Перший каталог картин та етюдів І.Г.Мясоедова», ілюстрації (80 сторінок). Основний матеріал дисертації викладено на 164 сторінках. Більшість ілюстративного матеріалу публікується вперше. Багато творів І.Мясоедова не збереглося до нашого часу, і тільки ці ілюстрації, зібрані з різних джерел, можуть дати повне уявлення про творчі шляхи художника в мистецтві ХХ ст.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **ВСТУПІ** обґрунтовано актуальність теми дослідження, її наукову новизну, сформульовано мету і завдання роботи, предмет та метод дослідження. Автор розглядає джерела дослідження, відзначає основні етапи апробації отриманих результатів та їх практичного застосування, визначає хронологічні рамки дослідження.

Розділ 1 ОГЛЯД ТА АНАЛІЗ ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ. ОБґРУНТУВАННЯ МЕТОДУ ДОСЛІДЖЕННЯ

У першому підрозділі проводиться окремий аналіз літератури, що охоплює проблему наукового вивчення і поняття творчого методу. Формальні, психологічні та естетичні аспекти розглядаються й аналізуються у загальноєвропейських мистецтвознавчих працях (А.Гільдебрант, Ж.Базен), а також в українській дослідницькій літературі (М.Мурашко, М.Бойчук, П.Виноградов, І.Врона), працях сучасних науковців – Н.Адаскіна, Н.Молева, О.Тарасенко, В.Рубан, В.Овсійчук та ін. Власному творчому методу присвячені деякі листи І.Мясоедова до художника В.Масюгіна, які також є формою стилетворчого філософського мислення і відображення світу.

Крім того автор у першому підрозділі розглядає і аналізує літературу, яка була надрукована на Україні і в Росії до 1917 року, коли про художника І.Мясоедова багато писали кореспонденти газет і часописів: М.Брешко-Брешковський («Биржевые ведомости», «Геркулес»), Є.Кузьмін, О.Бенуа, М.Врангель, Я.Тугенхольд, С.Маковський в часописах: «Аполлон», «Речь», «Современный мир» та ін. В журналах того часу («Неделя», «Огонёк», «Вершины», «Нива») знаходимо багато ілюстрованого матеріалу, де відображались твори І.Мясоедова, які нині вважаються втраченими.

У другому підрозділі аналізуються численні мемуарні спогади сучасників І.Мясоедова, його вчителів і товаришів по мистецтву. Серед них – згадки першого директора Полтавської картинної галереї М.Бокій-Бікадорова, В.Оголевця, К.Петрова-Водкіна, О.Сидорова, В.Бакшеева, В.Мілашевського, Ф.Богородського,

К.Трохименка та ін. Але всі вони розглядають художника у контексті його захоплення античністю, її культом краси, не вдаючись до аналізу художніх творів. Інформаційно багатими є архівні матеріали, які зберігаються у ЦДІА Росії (м. С.-Петербург), ЦДАЛМ Росії (м. Москва), ДАПО України (м. Полтава) та ліхтенштейнського Товариства мистецтв ім. Євг. Зотова (І.Мясоєдова) у Вадуці. Але і вони не містять відомостей про мистецькі пошуки та творчий метод художника.

Третій підрозділ освітлює роботу автора дисертації над вивченням життєвого й творчого шляху художника, а також статті, присвячені проблемним аспектам вивчення художньої спадщини митця. До імені І.Мясоєдова в Україні почали звертатися у 1990-1993 рр., коли у Полтаву на запрошення автора почали прибувати приватні особи – закордонні дослідники творчості митця.

Четвертий підрозділ висвітлює наукову літературу, яка друкувалась за кордоном з 1940 року: емігрантські часописи, статті сучасників І.Мясоєдова, дослідників і колекціонерів його мистецтва у Німеччині, Швейцарії та князівстві Ліхтенштейн. Дисертант проводить широкий огляд праць з методології образотворення, їх аналіз у мистецтвознавчій науці й критиці.

Розділ 2 ІВАН МЯСОЄДОВ: СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ. Розділ поданий як короткий екскурс з історії життя художника, його ставлення до суспільства у контексті розвитку художнього життя у Полтаві на початку ХХ ст., де з 1889 до 1919 року жив і працював І.Мясоєдов, а разом з ним – ціла плеяда талановитих представників української культури: О.Сластіон, В.Кричевський, Л.Позен, С.Васильківський, П.Мартинюк, І.Дряпаченко, В.Максимович та ін.

2.1 Роль та місце І.Г.Мясоєдова у художній культурі України і Росії початку ХХ століття. Дисертант простежує життя І.Мясоєдова, батьком якого був відомий російський художник Григорій Мясоєдов.

Художню освіту Іван здобував у Московському училищі «живописи, валяння и зодчества» (1896-1901), а потім – у Вищому художньому училищі при Імператорській Академії мистецтв у С.-Петербурзі (1907-1909). Автор показує творчі шукання І.Мясоєдова на загальному фоні розвитку культури і мистецтва України і Росії, яке розвивалося з перших спроб створення свого стилю і методу виконання твору. Цей період визначився не тільки творчим спілкуванням з українським митцем Ф.Кричевським, але й участю в перших художніх виставках, на яких демонструвалися його твори. Це був початок знайомства І. Мясоєдова з національним фольклором і сприйняттям його через своє мистецтво, через своє світовідчуття. Закоханий в античність у всіх проявах, Мясоєдов створив у ці роки такі полотна, як «Похід аргонавтів за золотим руном» (1909, повтор – 1910 р.), «Венеціанські купці-грабіжники», «Боротьба за тіло Патрокла» (1910) та ін. Вже у 1913 році художник не тільки брав участь у художньому житті України, але став на шлях відображення світу через стиль модерн, що проявилось тематично в античній

міфології, українській національній романтиці.

Художник у дореволюційні роки бере участь у численних виставках, влаштовує музично-танцювальні вечори, створює ескізи театральних костюмів, бере участь у художньому оформленні журналів «Геркулес» та «Вершини», пише картини і пастельні листи на теми із побуту свого народу.

Самобутньо і яскраво відобразив він апокаліпсис світової війни і хаос революції: у 1917-1919 рр. створює гротескні твори на теми демонізму та нелюдського образу російського революціонера. З 1919 року І.Мясоедов перебуває у Криму і практично останнім пароплавом у кінці 1921 року залишає батьківщину.

2.2 І.Г.Мясоедов та його творчість періоду еміграції. У цьому підрозділі автор розглядає соціально-політичні та культурні обставини життя російської та української еміграції. Життя під «штучним небом» для Мясоедова почалося в Берліні, де він зустрічає своїх колишніх товаришів по мистецтву: В.Масютіна, К.Горбатова, В.Фалілеєва та деяких інших. Тут художник намагається відновити втрачені картини, малює декорації до театральних постановок і фільмів, створює малюнки костюмів для своєї дружини Мальвіни Вернічі (інтерпретуючи її образ через стиль модерн), портрети емігрантів.

У 1938 році І.Г.Мясоедов переселяється у Ліхтенштейн, де проживе до 1953 р. У столиці князівства він створив десятки живописних і графічних творів, гравюрні серії поштових марок, фрескові розписи, портрети осіб княжого двору, пейзажі й натюрморти.

Розділ 3 СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ТА АНАЛІЗ ХУДОЖНЬОЇ СПАДЩИНИ
І.МЯСОЄДОВА підводить підсумок творчого шляху художника, визначає його місце і роль у художній культурі України початку ХХ ст. Автор розглядає твори художника за стильовими напрямками, шукаючи спільне з найкращими майстрами його епохи. Визначаючи роль та місце І.Мясоедова, проводить широкий аналіз соціально-історичних обставин, у яких доводилося працювати цій творчо обдарованій особистості.

3.1 Антична міфологія у станковому та монументальному живописі. Антична міфологія завжди складала невід'ємну частину світогляду І.Мясоедова як у побуті, так у творчості. Його прагнення до ідеалу краси знайшло своє яскраве втілення вже у першій програмній картині «Похід аргонавтів за золотим руном». У мистецтві Мясоедова міф проходить складну еволюцію і стає носієм стилю модерн. Автор звертає увагу на аналогії стилістичних пошуків І.Мясоедова та українських і російських майстрів стилю модерн. Схожість у пошуках стилю автор простежує не тільки на прикладі осіб з близького оточення митця, але і на зразках західноєвропейського мистецтва. Таким чином, міф у мистецтві І.Мясоедова стає носієм символу, творцем певної надуманої реальності, виразником містичної ідеї, що панує в цьому світі.

Розглядаючи численні міфологічні полотна («Боротьба за тіло Патрокла», «Кентавромахія», «Відпочинок амазонок у лісі після бою», «Боротьба Тезея з

кентаврами», «Амазонка, що біжить»), приходимо до філософського мислення художника. Естетична категорія Краси у мистецтві Мясоедова — це краса як боротьба, вічне вмирання і вічне становлення.

3.2 Українські фольклорні мотиви і методи стилетворення. У цьому підрозділі автор констатує глибоку зацікавленість художника національними джерелами народу, серед якого ріс і виховувався.

Українська міфологія І.Мясоедова досить багата. Однак необхідно визнати, що ні в Україні, ні в Росії творів Мясоедова на українську тематику немає. Ті твори, які автор аналізує у дисертаційній роботі, належать приватним збіркам Європи та Товариства ім. Євг. Зотова (І. Мясоедова) у Вадуці. Виділяючи з колекції Мясоедова твори на українську тематику, автор звертає увагу на характерний для мистецтва доби спосіб виконання, який знайшов свій відгук у художніх напрямках від неокласичного способу відображення дійсності до стилю модерн, яскравим прикладом якого можуть служити пастельні аркуші: «Поцілунок» («Автопортрет з Мальвіною Вернічі»), «Зображення закоханих у колі соняшника», «Зображення кобзаря в колі соняшника» та інші.

Українські дослідники стилю відзначають характерну особливість його розвитку для усіх регіонів: рафіновану витонченість рисунка, переваженість декору і манірність виконання. У цьому сенсі стиль модерн знаходить своє вираження у творчості Г.Нарбута, М. Жука, В.Масютина, а також менш знайомого нам художника І.Мясоедова. Національні витоки модерну І.Мясоедова бачаться нам не тільки в естетичній трансформації фольклору, але і в особливому переосмисленні зображуваного через символіко-філософське мислення і світосприймання. Також важливо зрозуміти, що І.Мясоедову була властива не тільки загальноєвропейська школа виконання, але і особлива пластична мова (метод), що дозволяє безпомилково окреслювати його твори і графічного, і живописного характеру.

3.3 Стиль модерн у графічному і портретному мистецтві. Модерн у творчості І.Мясоедова – один із головних стилістичних напрямків виконання художнього твору. Тут, як ніде в іншому стилі мистецтва, розвинулась його майстерність, художній образ трансформується і збагачується засобами рафінованої символічної лінії та декоративного орнаменту. Автор проводить широкий огляд паралельного розвитку цієї стилетворчої лінії, присутньої у творчості багатьох художників доби: Г.Нарбута, І.Бурячка, К.Сихульського, М.Жука, К.Стефановича та ін.

Багато робіт художника спрямовані на створення театральних костюмів. Дисертант подає огляд театрального життя столичних міст України та Росії, звертає увагу на ефектні театральні мізансцени, народжені стилем модерн. Мабуть, саме вони стали для Мясоедова стимулом у створенні цілої серії «серпантинних танців», які отримали розвиток у «Портретах Мальвіни Вернічі у костюмах народів світу», серед яких виділяються ескізи і плакати до танців «Ураган», «Індійський танець», «Мальвіна Вернічі у турецькому костюмі», «Мальвіна Вернічі в іспанському кос-

тюмі» та інші, де краса лінії зачаровує глядача. Цю серію театральних костюмів Мясоедов почав ще у Полтаві, свою посилену динаміку вона отримала у Берліні.

3.4 Тема християнства і пошуки релігійної свідомості у живописі та графіці.

Християнська міфологія та пошуки Бога у власній душі завжди займали у творчості Мясоедова достатньо важливе місце, ними просякнуті практично усі твори художника. Автор проводить огляд пошуків релігійної свідомості у філософських роботах мислителів початку ХХ ст., вивчає їх вплив на «мистецтво релігії» у творчості М.Сосенка, М.Бойчука, П.Холодного, В.Паценка та І.Мясоедова. На жаль, творів І.Мясоедова на теми християнства ні в Росії, ні в музеях України немає. Однак автор має інформацію про пошуки релігійної свідомості ще у полтавський період його життя. Так, серед ранніх творів на теми християнського милосердя можна назвати плакат «Ангел-хоронитель», спеціально розроблений для Всеросійської земської спілки допомоги пораненим у Першій світовій війні. Дисертант також проводить аналіз багатьох творів, які зберігаються у колекціях Західної Європи: серія пастельних листів з життя св. Георгія і пророка Мойсея, великодня серія, глибоко продумані побутові живописні композиції, наприклад, «Шлюб у Кані» та ін. Завершують висвітлення християнської теми у творчості І.Мясоедова графічні композиції.

Дисертант робить висновок про достатньо широкий діапазон художньої діяльності І.Мясоедова, якому були відомі всі технічні і стилетворчі прийоми та методи виконання того або іншого твору, в тому або іншому творчому напрямку образотворчого мистецтва.

Розділ 4 ОСОБЛИВОСТІ ТВОРЧОГО МЕТОДУ І.Г.МЯСОЄДОВА.

Дисертаційна робота спрямована не лише на розкриття змісту полотен художника, а передусім на з'ясування суті методу та його складових, використаних художником у тому чи іншому випадку. Автор класифікував твори художника за стилетворчими категоріями, визначив притаманну кожній з них систему і метод творчого виконання, знайшов витоки і паралелізм кожного з аспектів творчого методу виконання в стильових напрямках тогочасної художньої культури. На основі аналізу окремого твору або системного розгляду дисертант робить висновок про чітку орієнтацію І.Мясоедова у стильових напрямках своєї епохи, в схожості його методологічних і стилетворчих позицій з творами тих художників, у яких яскраво відобразились символіко-філософські думки сучасності. Завдання цього розділу — узагальнення матеріалу і систематизація художнього процесу, спроба класифікації творів І.Г.Мясоедова за стильовими напрямками, їх тлумачення і визначення авторського творчого методу.

4.1 Неокласицизм і художня культура міфу в образотворчості. Автор звертається до розгляду неокласичних тенденцій у творчості І.Мясоедова, міфологічних за змістом і класичних за принципами побудови картин, що чудово простежується у полотнах «Похід аргонавтів за золотим руном», «Боротьба за тіло Патрокла», «Венеціанські купці-грабіжники», «Боротьба Тезея з кентаврами»,

«Українське весілля», «Шлюб в Кані» та ін.

Ці принципи не були випадковими, позаяк неокласика як художній напрям, протиставляючи себе стилю модерн, була чи не основним принципом відображення дійсності, що концентрував у собі культурне надбання минулого. Вона витворювала свій образний світ, етичну й естетичну програму, гармонію і життєлюбство, відкриваючи цим новий шлях перевтілення античного мистецтва. Оскільки художній метод є результатом активного відображення предмета мистецтва, де світогляд і вибрана художня традиція виступають призмою між дійсністю і способом мислення художника, то немає нічого дивного в тому, що метод класичного відображення дійсності художник досягає через античні образи й сюжети. Однак, неокласицизм ХХ століття виробив свою форму композиційної побудови картини, яка полягає в певній надуманості поз і жестів героїв, у театралізації сюжетної побудови, де все спрямоване на створення атмосфери естетичної досконалості й краси. Не менш важливим фактором є безконфліктність зображеного моменту. Драматична подія є лише формою подання матеріалу, у якій історичні факти набувають буденного характеру.

4.2 Пошуки «Вічної Краси» і трактування фольклорних мотивів у образотворчій стилістиці модерну. Будь-який стильовий рух тієї чи іншої художньої культури, незалежно від часу й місця його реалізації, впливає на творчий метод, яким художник виражає цей стиль і цю культуру. Кожне мистецтво (тут доречно буде сказати – кожен творчий метод) має свою мову, за допомогою якої передає інформацію через систему знаків. Свою художню семантику має і стиль модерн, що дозволяє теоретично описати цю культуру, цей стильовий рух. У мистецтві модерну знак – це оголення конкретно-чуттєвої основи епохи, що зближує його функціонування з символом, передбачає виявлення й усвідомлення зображення, яке стоїть за ним і відображає об'єкт. Автор відзначає, що хвиля естетизму, характерна для початку ХХ ст., наклала відбиток на творчість навіть консервативних (вже не кажучи про молодих) художників, змусивши їх підкоритися загальним вимогам століття. В одних це вилилось у заглиблення в історичне минуле свого народу, в національний колорит, в інших – у міфологічні образи давнього Єгипту чи Греції. Тонка інтуїція, фантазія та уява відчуваються і в графічних малюнках І.Мясоедова, виконаних для журналу «Вершини», «Геркулес» та інших в стилі модерн. Як і більшість його творів, графічне мистецтво І.Мясоедова також міфологічне. Усе в ньому підпорядковане ідеалу естетичної досконалості, чистої краси: життєвість і характерність образу, чуттєвість речей і майже ілюзорність, символізм і умовність лінії, тла.

Розглядаючи твори І.Г.Мясоедова фольклорного змісту, автор ділить їх на два принципово відмінних стилі виконання: реалістичний (або неокласичний) і твори, виконані в стилі модерн. Виходячи з цих позицій, художник вирішує технологічні, стилетворчі й методологічні засади виконання. Вимогам модерну відповідає «Поцілунок», «Зображення кобзаря в серцевині соняшника», «Зображення

соняшника з закоханими» та інші. Методологічні і стилетворчі основи їх виконання характерні для загального кола проблем пошуку стилю в мистецтві ХХ століття. Відштовхуючись від стилізованості символічної умовності ліній, художник, як композитор¹ чи музикант, створює цілу гаму почуттів, що передаються через барвистий емоційний сюжетний образ та оригінально закроєну композицію. Перетворюючи природне середовище в орнаментику, художник прагне наповнити сам твір символічним змістом. Але символічний образ – це умовний знак дійсності, взятий з реальності. Символічна лінія чи образ в мистецтві Мясоедова виступають як предмет зображення, спосіб виконання і метод стилетворення одночасно.

4.3 Символізм і філософія християнства у творчому методі. Символізмом світосприйняття пронизане все мистецтво кінця ХІХ – початку ХХ ст. Розкриваючи зміст цього напрямку в художній творчості І.Г.Мясоедова, автор на достатньо зрозумілих і відомих прикладах простежив аналогії загальних пошуків стилетворення й методологічних принципів розвитку мистецтва й культури в Україні, Росії та Західній Європі. Звичайно, символізм не стиль, а форма і метод відображення дійсності, внутрішня потреба світосприйняття і техніка вираження думки про сучасну епоху. Оскільки людина залишається головною дійовою особою, то її внутрішній світ стає об'єктом вивчення і зображення. Символічний твір трансформує світ, піднімає людину над буденністю, дозволяє їй прилучитися до безконфліктного співіснування Людини з Природою.

У І.Мясоедова символізмом проникнуті як полотна міфологічного змісту, так і рисунки й пастельні листи, виконані в стилі модерн, твори з християнської міфології і т.д. А оскільки символ – це не формотворча лінія і не живописна пластика виконання, а всього лиш філософський натяк на способи відображення дійсності, то й метод цього відображення повинен мати свою власну характерну мову. Говорячи про «мистецтво релігії» І.Мясоедова, автор звертається до висвітлення духовної християнсько-міфологічної атмосфери часу та її ролі у мистецтві ХХ ст.

Взаємодія мистецтва і релігії більшою мірою була пов'язана з спільними завданнями і формами відображення: і мистецтво, і релігія звернені передовсім до духовного життя людини, суміжно інтерпретують цілі людського буття. І мистецтво, і релігія немислимі без емоційного ставлення до світу, без образної фантазії (символу) й відображення духовної суті Краси. Але мистецтво розмиває рамки релігійної свідомості і прагне вийти за її межі. Художній твір вирішує проблему зв'язку міфу про Христа з образотворчими видами мистецтва як носія духовної Ідеї у вічності.

Формування християнсько-міфологічної свідомості у Мясоедова відбувалося в 10-х роках ХХ ст., тому стилетворчі концепції мистецтва розвивалися за тим же принципом і з тими ж категоріями оцінки філософського світогляду. Християнство у творчості І.Мясоедова не виходить за рамки пошуку чистої Краси. І в цьому сенсі художник підтверджує думку: Бог є Краса. Мистецтво, вважає художник, не

лише творчий акт, у ньому прихована релігійна сутність – зміст перетвореного життя. І.Мясоедов стає близьким до символізму. Оскільки ХХ ст. витворило свій символ, ідею й Бога, то завдання художника полягало в служінні ідеї, що первісно визначала співвідношення образотворчої концепції відображення Світової Душі з технікою виконання. У творчості І.Мясоедова розуміння образу переростає в алегорію, тобто – модель майбутнього всього людства.

4.4 Реалістичне і натуралістичне у стилістиці художньої форми. Метод алегорії. Реалізм і натуралізм є лише художніми методами, що знаходять свій вихід в будь-якій творчій особистості тієї чи іншої епохи. Незважаючи на різнобічність і всеохопність художнього генія І.Мясоедова, реалізм і натуралізм у його творчій спадщині окреслюються чіткими рамками і мають досить виразні витoki свого розвитку:

- реалізм і національна романтика;
- натуралізм і соціальні революції.

Реалізм і національна романтика. Реалізм передбачає правдиве відтворення типових характерів і достатньо виразне ставлення до дійсності. Реальному відтворенню дійсності завжди приділяли велику увагу. Цей творчий метод був головним принципом відтворення природи і генетично пов'язаний з мистецтвом минулих століть. Однак цей творчий метод у ХХ ст. зазнав значних змін. Розвитку національного мистецтва в руслі реалізму була присвячена творчість К.Устияновича, М.Івасюка, В.Кричевського, І.Іжакевича та багатьох інших. Реалістичний метод відображення дійсності через свій інтегральний вплив на інші твори символіко-філософського змісту стає головною сполучною ланкою між художником і його епохою. Цей метод допомагав митцю знайти прекрасне у буденному, що можна було зробити тільки через натурне сприйняття природи. Відтворення руху хмар, шелесту листя, вологості повітря, захоплення живим спілкуванням з природою – ось що характерне для І.Мясоедова як художника реалістичної школи. Багато його робіт пейзажного і натурно-портретного характеру розкривають його національну самосвідомість та активне бажання автора відтворити на вітчизняному натурному матеріалі своєрідну красу й етнографічну привабливість. Єдність тематичних і методологічних прагнень ріднить І.Мясоедова з іншими художниками його епохи і ставить у ряд найбільш відомих і популярних майстрів того часу.

Натуралізм і соціальні революції. Натуралізм, мабуть, найбільш складне явище в мистецтві не лише І.Мясоедова, а й у художній культурі взагалі. З точки зору естетики у творі натуралістичного характеру зображувані (або описувані) події не повинні спотворюватися втручанням художньої уяви, однак вони мають відповідати точному відтворенню факту. Художник-натураліст свідомо усувається від естетичної та моральної оцінки героїв, перетворюючи твір мистецтва у фотографію життя, зберігаючи усі подробиці й деталі подій. Однак те, що автор виділяє у творах І.Мясоедова, не є безпристрасною описовістю. Пастельні і

графічні твори художника на теми апокаліпсису нашого часу, із зображеннями «революціонерів» у вигляді могутньої, тупої і руйнівної горили, шабашу цих «революціонерів», ніяк не вписуються у визначення «відтворення факту».

Те, що І.Мясоєдов відтворює абсолютно точний, відповідний дійсності і часу факт, не викликає сумніву. Але водночас зображувані «революціонери-горили» – це алегоричний образ, що підсилює емоційне звучання твору. В цьому сенсі художник створює свою інтерпретацію категорії натуралістичного відображення дійсності. Проводиться порівняльний аналіз із трактуванням батального жанру в інших митців (наприклад, у В.Верещагіна). Художник не тільки втручається у зображувану подію, але й дає їй моральну оцінку й змушує глядачів співпереживати. Створюючи картини на теми апокаліпсису епохи, громадянських воєн та революції, І.Мясоєдов вдається до цілком реалістичної техніки виконання. Однак, чим яскравіше розгорталася подія світової війни, тим жорсткішим ставав рисунок митця. Його усвідомлення кровожерливості і мерзенності часу йшло тим же еволюційним шляхом, що й розвиток подальших революційних подій. І якщо перші малюнки ще свідчили про неповні уявлення про ті страхоття, які несе з собою війна, то «демонічну» серію робіт про революцію і революціонерів пережив художник уже безпосередньо, на власному досвіді. Ця серія картин стає у творчості митця найбільш сміливою і викривальною, наближається за виражальними засобами до мистецтва плакату.

ВИСНОВКИ

Особистість та творча спадщина художника І.Г. Мясоєдова є яскравим і непересічним явищем в українській художній культурі кінця XIX – початку XX ст., а його ім'я є одним з визначальних в оцінці мистецьких процесів періоду. Вивчення соціально-історичних факторів і процесів у художній культурі України дозволяє робити висновок про те, що І.Мясоєдов достатньо яскраво й незвично відобразив віяння часу. Дослідження виявило досить велике значення “історизмів”, академізму, модерну та інших художніх напрямків епохи. Твори І.Мясоєдова (як той або інший вияв творчого методу) розглядаються у контексті художнього життя України, Росії та Західної Європи у порівнянні з розвитком стилевих пошуків майстрів його епохи для об’єктивного простеження еволюції пошуків стилю доби. Впливи культурного середовища визначили еволюцію у часовому та географічному аспекті авторського вибору композиційних схем, колористичних, графічних і пластичних структур зображуваного з фольклорною, міфологічною чи соціальною мотивацією.

Таким чином його художня манера виконання не виходить за рамки основних методологічних вимог і принципів стилетворення українського образотворчого мистецтва початку XX століття.

Критерії творчого методу та його роль у формуванні художнього стилю

творчої особистості визначаються на узагальненні проявів індивідуального досвіду того або іншого представника мистецтва епохи, цим зумовлюється спадкоємність творчого методу і роль особистості у його формуванні. Розвиваючи цю ідею, автор визначив свою систему доказів, крізь призму якої творчий метод однієї обдарованої особистості здатний акумулювати в собі кращі принципи розвитку творів мистецтва, властиві епосі (при різнобічності художнього мислення і способів відображення мистецьких ідей у різних жанрах і стилях).

Акцентуючи увагу на ролі особистості, автор диференціює всю творчу спадщину І.Г.Мясоедова на ряд стильових напрямків художнього мислення і класифікує їх згідно властивого митцю світогляду й засобів образотворення. Творчий метод трактується як сукупність ідейно-естетичних принципів, змісту і художніх засобів, що дозволяють з найбільшою повнотою розкрити і виразити зміст та ідею твору. Такий підхід дозволяє найбільш повно проаналізувати художні твори, класифікувати їх за стильовими та методичними способами виконання.

Дослідження життєвого і творчого шляху художника дозволило здійснити систематизацію художньої спадщини І.Г.Мясоедова, каталогізацію його творів, які переважно зберігаються у князівстві Ліхтенштейн (тут у 1992 році за допомогою автора було створено Товариство ім. І.Г.Мясоедова, відомого там як Євген Зотов).

Систематизувавши твори художника за принциповими стилетворчими категоріями, автор визначив для кожної з них свою систему доказів і метод творчого виконання. Особливе місце надається самому принципу методологічного формотворення, на основі якого виникає та або інша ідея твору, та або інша категорія соціально-історичних картин, з тією або іншою естетичною та моральною оцінкою епохи. Розглядаючи творчий метод І.Мясоедова в поступовому його розвитку на загальному фоні художньої культури доби, виявляємо перехід особистості митця від споглядально-замкненого сприйняття простору до узагальнюючого символіко-філософського мислення, способу самостійного генерування ідей і методів стилетворення. Творчий метод митця засвідчив цілісність, універсальність і гнучкість сприйняття та творчого застосування.

Дисертант дослідив використання античної міфології, релігійної тематики, українських фольклорних мотивів крізь призму стилетворення і методів неокласичних варіантів виконання і стилю модерн, де художник яскраво і самобутньо відобразив знайомі йому сюжети буття полтавського середовища.

Стиль модерн як ознака епохи – це особлива сторінка творчого життя І.Мясоедова. Пошуки розглядаються на загальному фоні естетичного буття художників початку ХХ ст. Моральну оцінку соціально-політичних подій подає підрозділ про символізм і філософію християнства у творчому методі, де головним критерієм виступає ставлення митця до подій світової війни та соціальних революцій.

Визначаючи методику побудови художньо-стилістичної мови та вказуючи принципи системотворчих пошуків, знаходимо паралелі розвитку в методах формотворення І. Мясоедова і майстрів його часу як у живописі та графіці, так і в журнальній ілюстрації та театральньо-декоративному мистецтві. Характеризуючи особливості творчого методу митця, автор визначив напрямки стилетворчих шу-кань у художній культурі міфу, пошуки “вічної краси”, символізм і трактування фольклорних мотивів, знайдених ним в образотворчій стилістиці модерну. Особлива увага надається поняттю самого методу як у мистецтві загалом, так і у творчому методі І. Мясоедова зокрема.

Загальна система принципів художнього мислення у формотворчості і методиці побудови стилістичної мови на історичному та культурному фоні епохи дає підстави сприймати художню особистість І. Мясоедова як одного з яскравих представників творчої інтелігенції України кінця ХІХ – початку ХХ ст. Його мистецтво за масштабністю проявів та ідейною суттю піднялося значно вище загальноприйнятих завдань, а тому повинне зайняти належне місце на сторінках історії національної культури.

Список публікацій за темою дисертації:

- 1 Коваленко А. Иван Мясоедов – художник Серебряного века. – Севастополь: Мир, 1998. – 204 с.: ил. (Монография)
- 2 Коваленко А. Українські фольклорні мотиви у творчості російського художника Івана Мясоедова // Діалог культур: Україна у світовому контексті. Мистецтво і освіта: Збірник наукових праць / Упорядн. і відп. ред. С. Черепанова. – Львів: Каменяр, 1998. – Вип. 3. – С. 514 — 521.
- 3 Коваленко А. Тема України у творчості Івана Мясоедова. 1881-1953 // Традиції та новачі у вищій архітектурно-художній освіті: Збірка наукових праць вузів художньо-будівельного профілю України і Росії / Під заг. ред. Н. Трегуб. – Харків: ХАХП, 1998. – Вип. 4-5. – С. 116 — 118.
- 4 Коваленко А. Стиль модерн в творчестве И.Г.Мясоедова: По следам одной выставки и всей жизни // Культура народов Причерноморья: Научный журнал. – Симферополь: СГУ; Межвузовский центр «Крым». – 1998. – № 5. – С. 233-238.
- 5 Коваленко А. Фрагмент картини художньо-освітнього розвитку на Полтавщині наприкінці ХІХ – початку ХХ століть // Вісник Львівської академії мистецтв. Спецвипуск / Упоряд.-ред. Р.Шмагало. – Львів: Українські технології,

1999. – С. 149-155.

6 Коваленко А. Художник-гореадор: Правда і легенди про Івана Мясоедова // Криниця. – 1991. – №4 (8). – С. 24-27.: іл.

7 Коваленко А. Життя – легенда // Художник. – 1993. – № 1-2. – С. 23-26.: іл.

8 Коваленко А., Бардакова Ю. У відблисках Срібного віку // Київ. – 1994. – № 3-4. – С. 167-168.

9 Коваленко А. Український світ у творчості Івана Мясоедова // Образотворче мистецтво. – 1999. – № 3-4. – С. 90-92.: іл.

Коваленко А.І. Творча спадщина І.Г.Мясоєдова (Дослідження методу стилетворення в українському образотворчому мистецтві початку ХХ століття). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства за спеціальністю 17.00.05 – образотворче мистецтво. – Львівська академія мистецтв, Львів, 2000.

Дисертація присвячена художній спадщині і методу стилетворення у мистецтві І.Г.Мясоєдова. На прикладі цієї обдарованої особистості досліджуються проблемні аспекти розвитку художньої культури початку ХХ століття.

Аналізуючи творчі шляхи І.Г. Мясоєдова, його пошуки стилю і методів виконання твору, дисертант проводить широкий порівняльний аналіз зі стилістичними шуканнями митців того часу у контексті філософсько-релігійних, соціально-політичних і морально-естетичних категорій. Висвітлюючи основні етапи формування І.Мясоєдова як творчої особистості, автор дає оцінку його ролі у художній культурі України кінця ХІХ – початку ХХ ст., показує проблемні аспекти вивчення вітчизняного мистецтва на еміграції та повернення несправедливо забутих імен художників на сторінки історії вітчизняної культури. Комплексний розгляд творчої спадщини художника охоплює широкий бібліографічний аналіз закордонних джерел.

Ключові слова: мистецтво України, творчість І.Мясоєдова, атрибуція, творчий метод, стиль модерн, символізм, алегорія, мистецтво в еміграції.

Коваленко А.И. Творческое наследие И.Г.Мясоєдова (Исследование метода и поиска стиля в украинском изобразительном искусстве начала ХХ века). – Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата искусствоведения по специальности 17.00.05 – изобразительное искусство. – Львовская академия искусств, Львов, 2000.

Диссертация посвящается художественному наследию, методу и стилеобразующим принципам в искусстве И.Г.Мясоєдова, на примере которого исследуются проблемные аспекты изучения украинской художественной культуры начала ХХ века.

Анализируя творческие пути И.Г.Мясоєдова, его стилеобразующие методы исполнения произведения, диссертант одновременно проводит широкий сравнительный анализ его искусства со стилистическими поисками мастеров его времени с позиций философско-религиозных, социально-политических и нравственно-эстетических категорий. Осветив основные этапы формирования И.Мясоєдова в творческую одаренную личность, автор дает оценку его роли и места в художественной культуре Украины конца ХІХ – начала ХХ века. Освещает проблемные аспекты изучения искусства в эмиграции и возвращения забытых имен художников на страницы истории отечественной культуры.

Через систему подразделов автор все произведения И.Г.Мясоєдова разложил

на ряд категорий, где рассматриваются принципиальные позиции художественного пластического языка и эстетической направленности, имевшей место в искусстве XX века. В качестве главных направлений выступает античная мифология, отображение украинского фольклора, традиций, темы христианства и религиозного сознания, а также мотивы, связанные с поисками Вечной Красоты как формы отражения мира, преломленные через стиль модерн и символизм.

Истоки метода стилеобразования И.Мясоедова лежат в стилиевых поисках и устремлённости лучшей части творческой интеллигенции Украины, России и Западной Европы конца XIX – начала XX века. Для этой цели автор разложил все произведения художника на ряд стилеобразующих категорий: «Неоклассицизм и художественная культура мифа», «Поиски «Вечной Красоты» и трактование фольклорных мотивов в изобразительной стилистике модерна», «Символизм и философия христианства в творческом методе», «Реалистическое и натуралистическое в стилистике художественной формы. Метод аллегории». Для каждой из них И.Мясоедов создал свою стилеобразующую систему и метод исполнения.

Совершенно особое место занимают произведения, созданные художником в эмиграции (1922 – 1953 гг.). В Берлине он участвовал в выпуске журнала «Русский Берлин», создал целую серию живописных портретов, в которых достиг вершин в выражении психологических характеристик, писал декорации и эскизы костюмов для театральных постановок и кино, и даже сам снимался в роли русского боярина.

Диссертант делает вывод о чёткой ориентации И.Мясоедова в стилиевых поисках, о схожести его методологических подходов к исполнению произведения искусства с мастерами его времени, в определении выдающейся роли и места И.Г.Мясоедова в общекультурном художественном процессе XX века.

Ключевые слова: искусство Украины, творчество И.Г.Мясоедова, атрибуция, творческий метод, стиль сецессии, символизм, аллегория, искусство зарубежья.

Kovalenko A. I. The artistic heritage of I.G.Myasoedov (The research of method and style of the Ukrainian fine arts in the begining of the XXth century). - Manuscript.

Dissertational thesis for obtaining a Scientific degree of Candidate in Art Sciences, History and Theory of Arts; speciality 17.00.05 – fine arts. – Lviv Academy of Arts, Lviv, 2000.

The dissertation is devoted to the heritage, method and research of style in the art of I.G.Myasoedov. This talented person is an example wich helps to investigate the problem full aspects of studing of Ukrainian fine arts in the beginning of XX century.

Analyzing the trends of Myasoedov I.G. as an artist, his research of style and his methods of creating the works, the author of the dissertation at the same time, compares his works of art using the stylistic research of artist in this period from religious, social and aesthetic points of view. Having told about the main periods of formation of Myasoedov as a talented creative person, the author appreciates his role and his

place in Ukrainian art at the end of XIX and at the beginning of XX centuries. He also throws light upon the aspects of studying the art of artists who left the country, and returning the artists' names, unknown before, to the history of home culture.

The author studies the heritage of the artist in complex and gives a large bibliographical survey of the sources from abroad.

Key words: Ukrainian art, artistic creativity of I. Myasoedov, attribution, creative method, art nouveau, symbolism, allegory, foreign art.

HON. J. B. ...
 U.S. ...

... "Coal ..."
 ...

Подп. в печать 2.08.2000 г. Формат 60×90^{1/16}.

Усл. п.л. 1. Заказ № 43. Тираж 100 экз. Бесплатно.

Издательство “СевГТУ”, Севастополь, 53, Стрелецкая балка, Студгородок,
НМЦ.

АВ 46.528

МИСТ.

МИСТ